

JELENTÉS A JÖVEDÉKI MÉLYKUTATÁSRÓL

A hazánk nyugati szélén megbúvó, természetes határait tekintve kétharmad részében Ausztriában található Kőszegi-hegységről nagyon kevés földtani térkép született. E bonyolult felépítésű, nagyrészt igen idős képződményekből álló hegység egyik ilyen, részletes térképe nemsokkal a második világháború vége után látott napvilágot. Elkészülte az 1940-es évek második felének politikai és gazdasági helyzetének köszönhető, a részletességéért azonban még a Böckh Hugó által az 1930-as évek elején, a Földtani Intézetben bevezetett módszerek kezeskednek.

Böckh Hugót 1929-ben nevezték ki a Földtani Intézet igazgatójává. Elődjével, báró Nopcsa Ferencsel ellentétben, Böckh a gyakorlati feladatokra, elsősorban a szénhidrogén-kutatásra helyezte a hangsúlyt (lásd a 2019/30. számunkat! – a Szerk.). Az intézet fő feladatának számító, klasszikus földtani térképezést szintén támogatta, de ezen a területen is szigorú szabályokat vezetett be. Mivel a korábban használt, lejtőcsíkozású alaptérképek nem voltak alkalmasak a pontos helymeghatározásra, ezért kötelezővé tette a hegyvidéki felvételezések minden észlelési pontjának a bemérését mérőszalag, Abney-szintező és olajkompasz használatával. Sőt, a felvételek pontosságát mesterséges feltárásokkal, helyenként mérőasztallal végzett térképezéssel kívánta még tovább növelni.

Aprólékos módszerei az intézet több geológusában ellenérzéseket váltottak ki. Kadić Ottokár például így emlékezett vissza erre az időszakra: „Tudós és tekintélyes igazgatót kapott az intézet, ahol sok tisztogatni valót talált. Igazgatói működésének legjellegzetesebb vonása a bürokratizmus bevezetése volt. Az intézeti tevékenységnek gerince nem annyira a tudományos munka, hanem az aktázás lett,

Ifj. Lóczy Lajos

s ebben mindnyájunknak részt kellett vennünk. A második újdonság, amit meghonosított, a bonyolult, mérésekkel egybekapcsolt felvételi eljárás volt. Eddig kész, 25 000-es térképlapokba vezettük be a felvételi eredményeket, ezentúl háromszögelési mérésekkel kellett először a részletes térképet megszerkeszteni és azután ezekbe a földtani adatokat bejegyezni, ami sok időbe, fáradságba és költségbe került.”

Böckh Hugó hatalmas lendülettel és még nagyobb tervekkel állt neki a Földtani Intézet újjászervezésének. Sajnos azonban elképzeléseit nem valósíthatta meg, mert alig két évvel később meghalt – Perzsiában szerzett vírusos trópusi májbetegsége végzett vele. Váratlan halála után – a Böckh-családhoz hasonlóan – ifj. Lóczy Lajos személyében újra világhírű apa világszerte elismert fia vette át atyja egykori helyét a Földtani Intézet igazgatói székében.

Lóczy feladta elődjének szigorú elveit és szabad kezet adott geológusainak. Talán túlságosan is, mivel ezekben az időkben a földtani térképezés az egyes geológusok elképzelései szerint folyt, így különböző szemléleti és ábrázolási módok érvényesültek az egységes rendszer helyett. Bár Lóczy fenn akarta tartani, sőt tovább szeretne volna fejleszteni elődjének gyakorlati irányát, de egyúttal törekedett az alapkutatások visszaállítására is, mivel az alkalmazott kutatások sikerének egyik kulcsát ezek eredményeiben látta. Ezért az intézet geológusaiból és az egyetemek szakembereiből térképező kutatócsoportokat szervezett, melyek elkezdték a Cserhát, a Mátra, a Bükk és a Tokaji-hegység földtani felvételét.

A Kőszegi hegység földtani térképe

I. sz. melléklet.

FOLDVÁRI—NOSZKY—SZEBÉNYI—SZENTES:
A Kászai hegység földtani viszonyai c. jelentéshez.

JELMAGYARÁZAT.
1:25.000

- föltárt barlang
- rétegdűlés
- követhasadék
- törés, vetődés
- pikkelyeződés
feltolódás
- redőntengely
csapása és
hajlása
- érclelőhely
- fosszilis csontok
- mélyfúrás
- kutatóakna

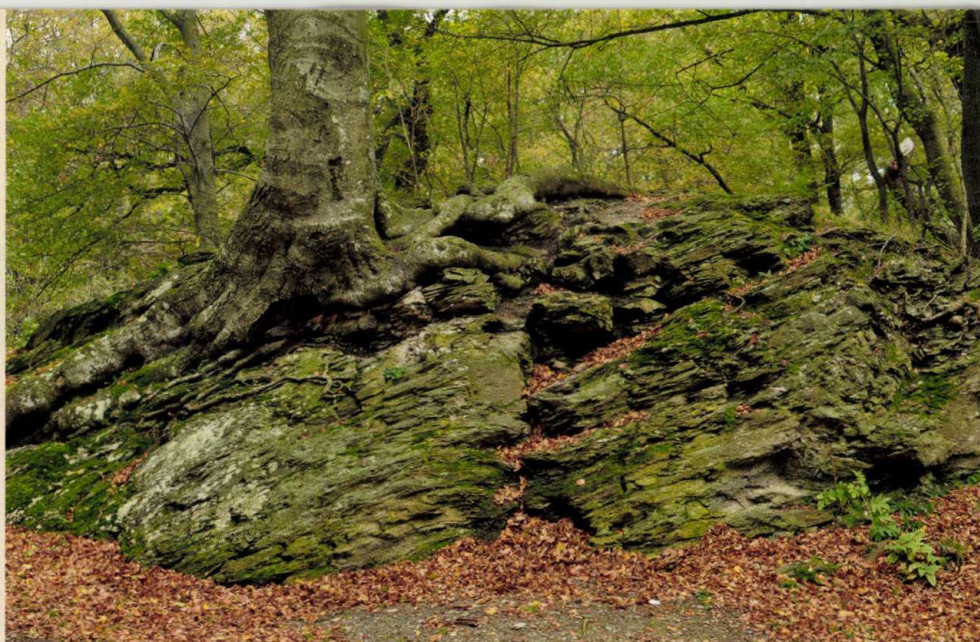
- Itolócán andradmányföld
- pleisztocén nyírok, lejtőtörmelék
- kavics-homok
- homok, agyagos homok
- homokos agyag, felső pontual em.
- vörös agyag
- sinneradorfi konglomerátum,
alsó miocén

VELEMI RÉTEGSOR:

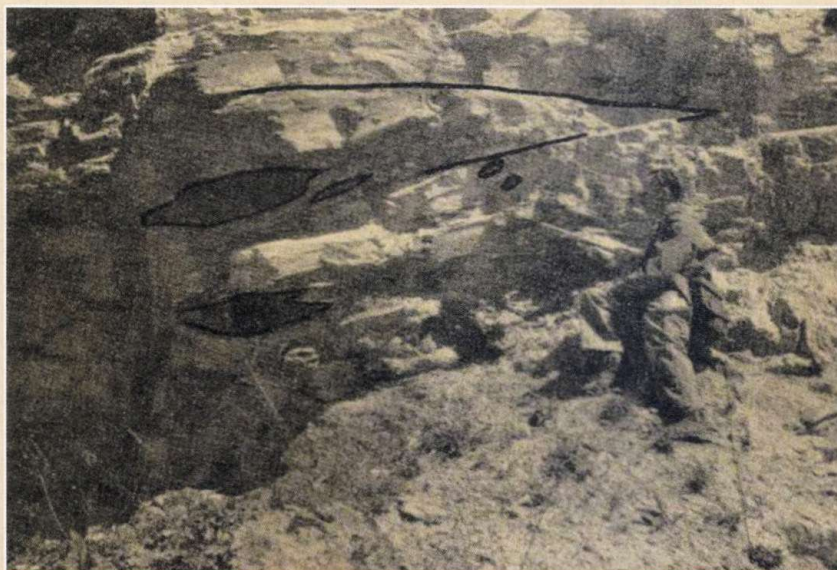
- zöldpalák, alul kevés kalcittal
- préselt homokkő palával
- fillit, kvarcfillit
- vékony mészcillámpala közbetelapítás
- vastag mészcillámpala
- pados préselt homokkő kvarcfillit
- fillit, fekete pala
- gneisz törmelék

szíkozás a hasonló színű képződménynek törmelékét jelenti.

M. 262/5-48.K

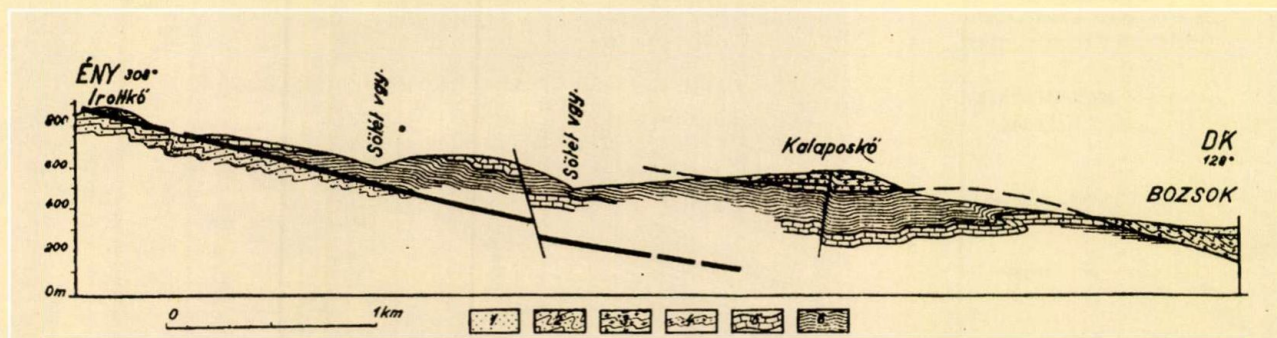
A Szent Vid-kápolna mögötti útbévágás gyűrt metamorf sorozattal
(LANTOS ZOLTÁN FELVÉTELE)

A caki nagy kövejtő K-i falának részlete. Rauhvakke-lencsék a meszes-csillámos palában.
(FORRÁS: JELENTÉS A JÖVEDÉKI MÉLYKUTATÁS 1947/1948. ÉVI MUNKÁLATAIRÓL, NOSZKY J. FELVÉTELE)

A velemi Szent Vid-hegy csúcsa és a kápolna alatti lépcsősor mezozoos metamorfit feltárása
(LANTOS ZOLTÁN FELVÉTELE)

A Jelentés egyik földtani szelvénye az Irottkőtől Bozsokig. 1. Pliocén – pleisztocén. 2. Grauvakke-csoport. 3. Zöldpala. 4. Zöldpala fekvő, pados homokkőpala. 5. Mészcsillámpala. 6. Fillitek vékony mészcsillámpalával. (FORRÁS: MBFSZ GYŰJTEMÉNYE)

Miután ezzel elkészültek, áttértek az e hegységektől északra fekvő „palócföldi” dombvidékek felvételezésére. 1939-től kezdve az intézet geológusai pedig már a visszacsatolt területeken térképeztek, elsősorban a nyersanyaglelőhelyek környékén.

A második világháború azonban közbeszólt, és a rendszeres földtani térképező munka fokozatosan megszűnt. Lóczy volt az, aki e vészterhes időközön átvezette az intézetet 1944-ig, bár hivatalosan, papíron 1948 novemberéig volt igazgató. A háború után azonban már csak néhány-szor, rövid ideig tűnt fel az intézetben: segített a munka újjászervezésében, de végül külföldi meghívásának eleget téve végleg megvált az intézettől és elhagyta az országot.

A világháború befejeztével az intézet geológusai kizárólag közvetlen gyakorlati célú térképező vizsgálatokat végeztek: kőszén, kőolaj, kőso, bauxit, vasérc, építőipari alapanyagok, nemesfémek és ritkaelemek reménybeli lelőhelyeinek kutatásával, vízellátási problémák megoldásával, vízépítési munkálatok földtani előkészítésével foglalkoztak. A különböző célú és kis volumenű, rövid távú bányageológiai kutatások azonban nem követték egységes irányvonalat. Egy-egy felettes hatóság utasítására például Rudabányán vasércet, Bánk környékén tűzálló agyagot, a Velencei hegységben színesércet, Sósartyánban pedig kősotelepeket kutattak.

Ennek az időszaknak az egyik terméke A Kőszegi hegység földtani térképe is. 1948-ban, 1:25 000-es méretarányban jelent meg, a Magyar Pénzügyminisztérium kiadásában, a Jelentés a jövedéki mélykutatás 1947/1948. évi munkálatairól című kiadvány mellékleteként. A jelentés előszavában Tasnády László miniszteri tanácsos így ír a munkáról:

„A jövedéki mélykutatás vonalán a Pénzügyminisztérium tevékenysége az 1946. évi kezdeti nehézségek legyőzése és kiküszöbölése után örvendetesen kiszélesedett és nagy távlatokat magában foglaló programmal, igen jó munkaiütemben indult meg. A munka és az elért eredmények természetesen magukon hordják azt a kényszerű körülményből fakadó jelleget, amely majdnem mindazonokon a területeken, ahol megbízásunkból kiváló és magas színvonalú képzettséggel bíró geológusok és geofizikusok dolgoztak, 30–80 éve geológiai felvétel nem történt, azért a munkát szinte új alapokon kellett megkezdniünk. Amint ez a körülmény egyrészt sajnálatos, másrészt talán szerencsésnek is mondható, mivel osztályunk által elvégzett geológiai és geofizikai felvételek nem reambulálások és foltozgatások, hanem a legkorszerűbb elvek alapján készült önálló, új munkálatok.”

A hegység földtani térképezését alig két év alatt elvégezték: „A Földtani Intézet 1947. évben három geológust rendelt ki felvételre: dr. Földvári Aladár főgeológust, dr. Noszky Jenő osztálygeológust és dr. Méhes Kálmán adjunktust, akik eleinte közösen járták a területet, később önállóan pontosították az egyes részleteket. 1948. évben dr. Szentés Ferenc főgeológus, dr. Szebényi Lajos és dr. Korim Kálmán geológusok folytatták a felvételeket, dr. Noszky Jenő közreműködésével. Így az aránylag kis területen (54 km²) azért dolgozott hat geológus, hogy a munka minél előbb és lehetőleg a legkülönbözőbb szempontból vizsgálva készüljön el. (...)

A megfigyeléseket így is csak nehezen lehetett a rendelkezésre álló 5057. számú 1:25.000 térképbe átvezetni, mert az a finomabb topográfiai részleteket nem érzékelteti, vagy azokat eltorzítja. A felvételeket ezért a térkép pontosságához kényszerítettük, ami a valóságban nem ritkán 100 méter, de helyenként (Táborhegy, Kurtavölgy) 300 m távolsági eltolódást, míg magasságban 10–20 m szintkülönbséget jelentett. (...) Szükséges ezeket a hibákat hangsúlyozni, mert a réteg-, ill. hegyszerkezeti határok szerkesztésénél előálló látszólagos hibák nem a felvételtől, hanem a topográfiai alaptól erednek. (...)

Velem környékén dr. Noszky Jenő mérőszalaggal, olajkompass és abney szintező segítségével nagyobb területet részletesen bemért, hogy az itteni bányafeltárások helyét pontosan rögzítse, az archaeológiai megfigyeléseket sem hagyva figyelmen kívül. A térkép kivitele pontos képet nyújt az itteni feltárási viszonyokról és alkalmat ad a finomabb rétegtani taglalásra is.”

A térkép bal alsó sarkában található térképvázlat jelzi, hogy az egyes geológusok mely területek felvételét végezték el. A rendkívül részletes térképen a földtani képződmények mellett a szerkezetföldtani megfigyelések is helyet kaptak (rétegdűlés, pikkelyeződés, redőtengely stb.). Külön jelzik a földtörténeti barlangokat, érlelőhelyeket, fosszilis csontokat, valamint a területen mélyült kutatóaknak, mélyfúrások helyeit. Mindezekről nagyon részletes leírás található a Földvári Aladár, Noszky Jenő, Szebényi Lajos, Szentés Ferenc által írt jelentésben.

BABINSZKI EDIT

A Kőszegi-hegység földtani térképe – a sorozat előző részeiben megjelentekkel együtt – nagy felbontásban megtalálható a <https://map.mbfsz.gov.hu/oldmaps.html> címen.